камкордугу токтоп калган эмес. Тарбиялоонун, билим беруунун жүгүн салт-санааларында, үрп-адаттарда, фольклордук чыгармаларда улуулардын басып өткөн бай турмуштук тажрыйбасында байытып, өнүктүрүп, сары майдай сактап келишкен.

Орустун улуу педагогу К.Д. Ушинский «тарбиялоо менен окутуу эл канча кылым жашаса ошондон тартып уланып келген, ошонусу менен жаралып өнүгүп отуруп,
өз ичине бардык тарыхты жана улуу элдик педагогиканын эң жакшы сапаттарын сиңирген»-деген гумандуулук идеясына таянып, элдик дидактиканын кыргыз фольклорунда жөө жомокторунда, макал-лакаптарда, тамсилдерде, санат-насыят, термелерде өз ордун кененирээк тапкандыгы белгилуу.

«Сөздүн көркү-санат, куштун-көркү-канат» демекчи, санат-насаат термелердин көркөм дүйнөсүндө кыргыздар башынан өткөргөн кандай гана кыйынчылык болбосун баарын өз ичине толук сиңирип алып, аларды башынан аягына чейин анализге алат, чечмелейт, териштирет.
Санат-насыят жана термелер жөнүндөгү моралдык эрежелер эбегейсиз. Аларды болжолдуу түрдө төмөндөгүдөй багыттарга ажыратууга болот.
1.Жакшылык, жамандык сапаттар жөнүндөгү санат-насыят термелер.
2. Гумандуулук, патриоттуулук, достук жөнүндөгү санат-насыят термелер.
3. Аялдар, эркектер, жашты, өмүрдү тескөөчү санат-насыят термелер жана башка.

«Жакшыга жанаш, жамандан адаш», «Жакшы болуу аста-аста, жаман болуу бир паста», «Жакшы билимди самайт, жаман кийимди самайт», деп илгертен ата-бабаларыбыз жаман менен жакшыны, ак менен караны, акылдуулук менен акылсыздыкты, сылыктык менен орйлукту, адептүүлүк менен өзүмчүлдүктү, ач көздүк менен гумандуулукту, чындык менен жасалмалуулукту айырмалап келишкен.

«Жакшылык сапаттарга»: жакшы адам, акылдуу жигит, жакшы уул, жакшы аял, жакшы кыз, баатырдык, азаматтык, эрдик, ишмердик жана башка сапаттар камтылган.
«Жаман сапатка»: Жаман адам, начар жигит, жаман аял, акылсыздык, коркоктук, зөөкүрдүк, душмандык, шум дүйнө ылайыкташылат.

Жакшы кызга жаман кыз,
Багы менен теңелет.
Жакшы эрге жаман эр,
Малы менен теңелет.
Жакшы атка жаман ат,
Жалы менен теңелет.

Жогоруда сөз болгондой жакшы менен жамандын айырмасын кыргыз фольклорундагы жазгыч, төкмө акындарыбыз да сындап келишкен.

Санат-насыят, термелердин басымдуу бөлүгү негизинен аялдарга арналып айтылган. Анткени аялдар-үйдүн куту ааламга адам алып келген эне, мээримдүү инсан, жакшылыктын ээси, сулуулуктун, назиктиктин, боорукерликтин символу.
Аялдарга мүнөздүү терс сапаттар: акылсыздык, өңү суук, митаам, орой, жалко, карамүртөз, урушчаак, өзүмчүл, ичи таар сыяктуу факторлор мүнөздөлөт. Санат-насыят терме ырларында гумандуулук сапат да өзгөчө орунду ээлейт.

Гумандуулук адамдын рухий маданиятын, дүйнөнү акыл менен баало адам баласынын жекече абийири, коомдун алдында кадыр-баркын билүүдөгү моралдык сапаттын туу чокусу.
Кыргыздар байыртадан бири эле жашоонун максаты эмне, ийгиликтин чө ажыратуунун, бакытты, адамгерчиликти баалоого кеңири мани Бе гумандуу элдерден.

Этнопедагогиканын чыгаан билерманы, профессор
Г.Н. Волков «элдик педагогиканы»- оозеки педагогикалык чыгармачы экендигин белгилеп келип, «элдик педагогикалык чыгармачылы миллиондогон эл массасынын кылымдардан бери сакталып келе жат демократтык маданиятынын эң негизги белгилери аттары белгисиз бо кеткен философтордун, психологдордун, педагогдордун жалпы тарбиячылардын бизге калтырган унутулгус ата-салттары жатат» педагогиканын эл тарабынан жаралган табиятын баалайт.

Акындык өнөрдүн чыгармачылык тарыхында санат-насыят, те ырларды жаратуунун атайын калыптанган мектеби жаралган. Мың типтеги ырларды жаратпаган акындарды ырчы катары эсептөөгө мүм эмес.

Санат-насыят термелерди жаратуучулар жана элдин сүймөнчүлүг жеткиргендер негизинен төкмө ырчылар, ошондуктан аларды э «нускоочу», «насаатчы» деп айтышат.
Ырчылык өнөрдүн көрүнүктүү өкүлдөрү Токтогул, Жеңижок,
Эшмамбет, Барпы, Коргоол, Калык, Алымкул, Осмонкул, Чалагыз,
Бала ырчы Сыдык булар өздөрүнүн жүзүн , чыгармачылык даңкын
санат-насыят, термелерди жаратуу менен эл арасында белгилүү болушкан.
Ырчылык өнөрдүн легендага айланган Кет Бука, Асан Кайгы, Токтогул ыр Толубай сынчылардын айрым мурастары толугу менен санат-насыят үлгүсү келип жеткен.

Санат-насыят, терме ырлардын жашашы дүйнөлүк адабият тарыхында жайылтылган десек жаңылыштык
болбойт эле.

Чыгыш элдеринин байыртадан келе жаткан улуу ойчулдарын акындарынын чыгармачылыгында касыда, рубаи, бейттер, казалдар орун ээлесе, кыргыз адабиятынын жазма тарыхына түздөн-түз тиешелүү Жус Баласагындын
«Кут алчу билими», Ахмед Ясавинин «Хикметтери» көрүнүктүү орун турарын айгинелеп турат.

Кыргыз фольклорунда майда лирикалык формадан баштап эпикал көөлөмгө чейин өсүп жетилген термелерди учуратууга болот. Тогол Молдонун «Кедейлерге насыят» поэмасы, Райкандын «Жер жөнүндө термеси, «Жинди суу», Какен Алмазбековдун «Кызыл туу кыргыз кыздары «Терме сабак», Байдылданын термелерин алууга болот.

Ал эми азыркы учурда санат-насыят, терме ырларына көз жүгүр турган болсок, жогоруда атап өткөн насаатчылардай чыныгы насаатчы ж экендиги ачык эле көрүнүп турат. Бирок, канчалаган жылдар, кылымдар чуба өтсө дагы,
ата-бабаларыбыздын урпактарга кастарлап калтырган санат-насыя термелерди укумдан-тукумга, муундан-муунга улантыш, аны андан ар өнүктүрүп, эл арасына кеңири жайылтуу мезгил талабы.

Элдин акылчысы, насаатчысы, нускоочусу, кеңешчиси болгон элдик педагогдор учкул сөздөрдү , макал-лакаптарды, акылман-ойлорду, санат-насыят, терме ырлардын көркөмдүк денгээлин кайрадан иштеп, өркүндөтүп жаштарга таалим-тарбия берүүдө негизги педагогикалык каражат катары- акылды, моралды, көркөм өнөрдү айкалыштырып, элдик тарбиянын түбөлүктүүлүгүн сактап калган.

Колдонулган адабияттар:

1. «Кыргыз эл оозеки чыгармачылыгынын тарыхынын очерки»-Ф,1973.
2. «Кыргыз поэзиясынын антологиясы»-Ф, 1980.
3. «Кыргыз элинин санат-насыят жана терме ырлары»-Ф,1973.
4. «Кыргыздар». I, II том.
5. М.Сулайманов «Кыргыз балдар адабияты».
6. К.Калчакеев, А. Мусабеков «Өмүр жылдызы күн болуп жанат»-Жалалабат, 2002.

Миңбаева К.- ОГПИ

«Ак кеме» повестин окутууда бешикке бөлөө каадасы

В статье рассматривается воспитание подрастающего поколения доброте и уважение родителей через сказки, легенды данные в произведении. Уделяется внимание отражению национальных обычаев и обрядов. Актуализируется тема личности и связь человека с природой.

The article deals with bringing-up teen-agers to be kind and respectable towards their parents through fairy-tales and legends, claims attention to national customs and traditions, activates the theme of personality and human relationship with nature.

Дүйнөгө таанымал жазуучу Чыңгыз Айтматовдун «Ак кеме» повести мектеп программасынан эле окутулуп келе жатат. Адабиятчы мугалим чыгарманын идеялык мааниси, образдары боюнча талдоо менен бирге улуттук салт-санаанын чагылдырылышына айрыкча көңүл бурат. Чыгармадагы инсандын темасынын коюлушу, улуттук салт-санаанын сакталышы ар бир окуучуну, окурманды кызыктырууга багытталган.

«Ак кеме» повестинде улуттук салттын үлгүсүн жомок-легенданын идеясы түзөт. Наристе бала, ата-энелик мээримге, сүйүүгө чаңкап турган мезгилде анын сезиминде Бугу эненин энелик мээрими эң жогорку бийиктикте турат.

Адамды жаратмак, аны багып өстүрмөк кыйын, ал эми өлтүрүп коюшу көз ачып жумганча.

Көк мөлтүр толкун Энесай кырылган кыргыздардын канына аралашып, кызыл жаян болуп акты. Кең өзөндүн жээгинде бырыксыган күл, каңырсыган жыт калды...

Таң эрте ойноок бир кыз менен бир бала токойдон бүлдүркөн термекчи болуп кетишкен. Кайра курсактары ачып, ата-энесин келип таппай, бышактап ыйлап корккондугунан кучакташып, улутунуп жатып уктап калышкан жери балдардын көңүлүн буруп окуянын андан ары эмне болооруна кызыктырып

олтурат. Эртеси артынан ээрчип «токтогулаа!» деп, үч күн- үч түн жол жүр жоосунун тойлогон тоюунун үстүнөн чыгышат.

Кыз-келиндери, жигиттери бийлеп, ыр-ырдашып, казан-казан быш жаткан эттин, түркүн даамдын, боорсоктун жыты мурунду жарып шилекей агызат. Курсагы ачкан экөө алардын жоо экенин билсинби, тамак үчүн кел жоонун ханынын алдына жеткирилет. Кыргыздын аты өчтү, кыргыз жаша беле, жашабады беле, ушул ойдон кийин эки наристе балдардын келиши кал жоонун элинин ээсин чыгарып, алсыратат.

«Кун кууп келген турбайбы?» деген ишенич аларды таштай катыр Элинин өң-алеттен кетип коркушу, хандын ачуусун келтирди. Ал Майрык Ча жез кемпирди чакыртып, экөөнүн көзүн жердин бетинен тазала деген буй берди. Майрык Чаар жез кемпир балдарды колунан жетелеп Энесай суусун боюна алып келип, сууга түртүп өлтүрмөкчү болгондо, адамча сүйл жалынып –жалбарган, эки көзүн балбылдаткан мээрман Бугу энен мээримдүү элеси Баланын жан дүйнөсүн ээлеп, ага болгон жылуу ыйык сезим ого бетер күчөттү. Анткени кыргыздын тукуму курут болуп кетерде, ал Ам эсен алып калбадыбы?

Кичинекей эки наристени эмчек сүтү менен багып өстүрбөдүбү. Энел түйшүк тартып, эчендеген ашууларды ашып, чер токойлорду аралап өт көрүнүшү ажайып чалкып жаткан мээрими терең Ысык-Көлгө алып келбеди Ошентип, Теңирдин батасы тийген Ысык-Көлдү мекендеп туруп калат. Убак куштай учту. Уул бала эр жетип, кыз бала бой жетип. Экөө баш кошуп, түт булатты. Мүйүздүү Эне болсо сыртынан калкалап, ушул жердин токойун жүрдү. Күндөрдүн биринде Ысык-Көл буркан-шаркан тушуп, толкуп чыг Бул белги жаш зайыптын толгоосу башталганын билдирет. Эр адам чочулад Зоокага чыгып, тегерекке үн салды.

Мүйүздүү Бугу Эне кайдасың?
Ысык-Көлдүн толкуганын карачы!
Кызың толготуп жатат,
Тезирээк жетип кел,
Бугу Эне, жардамыңды бер!..

Ошондо алыстан жылаажын үн угулду. Шаңгыраган таттуу жакындагандан жакындады. Анан Бугу Эне жетип келди, куру келбей, он се айры мүйүзүнө бешик илип келди. Ак кайыңдан жасалган бешикт туткасында күмүш жылаажын шыңгырайт. Ошентип, Мүйүздүү Бугу Э жетип келээри менен зайып көз жарат.

- Бул бешик силердин тунуңарга, - дейт Мүйүздү Бугу Эне. Жети уу жети кыздуу болосуңар, баары ушул бешикте жатып чоңойсун. Таятасын жомогунун таасири ушунчалык болуп, Баланын өз көзү менен көргөн бугулар бешик алып келээрине ишенген. Бугу энени ыйык тутту. Бешикти эртеби-кеч Бекей таежеме, Орозкул абама мүйүзүнө илип келет деген ишеним Орозкулдун бугуну атып, мүйүздү башынан ажыратуу үчүн балталаш баланын үмүт-тилегин талкалап таштайт.

Мугалим ушул жомок-легенданын аякташы менен кыргыздарга азырк мезгилде да кеңири пайдаланып келген. Бешик жөнүндөгү баяны окуучулардын көңүлүн бурат.

Кыргыздар өзүнүн үч миң жылга созулган тарыхында четтен кол салг нечен күчтүү баскынчы-душмандар, далай кызыл кыргындуу урушка катыш нечен тар жол, тайгак кечүүлөрдү баштан кечирген. Кыргыз элинде ба

төрөлгөндө, азан чакырып, жарык дүйнөгө дагы бир адам баласы келди деп жар салып, ат коюшчу.

Төрөлгөн баланын кыркын кырк күндөн кийин чыгарып, кырк кашык сууга киринткен. Андан кийин гана бешикке салышкан. Баланы басканча бешикке бөлөп чоңойтушкан. Көчмөндүү кыргыз эли бир журттан экинчи журтка көчүүгө да бешикти ыңгайлуу деп эсептеп келген.

Бешик – эне тарабынан күйөөгө чыккан кызынын жаңы көз жарган уулуна, же кызына арналган белек. Укум-тукум көбөйсүн, учу узарсын, алдын бала, артын мал бассын деп эне да, ата да, эл да бата беришкен. Өзү жамандын кейили өзү менен кетсин, ата-бабандын арбагы колдосун, таш боор кырсыктан тышкары бол, Аман-эсен чоңой деп тилегин айтып атайын чакырылган байбиче баланы бешикке бөлөйт.

Ылайым жаңы төрөлгөн бала ата-энесинин жолун жолдогон баба дыйкан, ача туяктуу малдын ээси, журт коргогон баатыр, тукумду улаган бактылуу эне болсун деп жээнтекке келгендер бата беришкен. Баланын жаздыгынын астына нанды ырыскы деп ырымдап коюп коюшкан. Бешикке түкөнү тешип илип, көз мончок, шуру, тумар тагышкан. Тумарды атайын молдого жаздырып, жин шайтандан алыс болсун, чочубасын деп бешикке илип коюшкан.

Эзелтеден эле элибиз, жаныбарлар дүйнөсүн ыйык тутуп, аны «Эне» деп элестеп, адам баласы менен алардын ортосундагы тыгыз байланышты легендага, узак ыр саптарына айландырышкан. Аларды коргоого, сактап калууга үндөшкөн.

Бешикчи? Бешик – бул жаратылыш тартуулаган жашоонун булагы, аны Бугу-эне бардык азап тозокту башынан өткөрүп, Ысык-Көл менен сүзүп алып чыккан.

Ысык-Көлчү? Ал биздин толкуган турмушубуз, өмүрүбүз, боор этибиз менен тең мекенибиз.

Ысык-Көлүбүздөгү Ак-кеме – бул баланын ою боюнча атасы түшүп келе турган акыйкат дүйнөнү, аны менен атасы сүзүп келгенде, көл жээгиндеги токойчулардын ичинде өкүм сүргөн акыйкатсыздыкты катуу айыптамакчы, баланын акыйкатсыздыктан жаралган жүрөгүн айыктырмакчы.

Китепкапчы? Китепкап – бул адамдардын акыл – эстүүлүгүнүн символу, жаратылыш – энени, жаныбарлар дүйнөсүн үнөмдүү пайдалануу үчүн акыл эстүү мамиле жасоонун символу.

Бала чоңоюп эр жетсе, эртеңки күндүн адамы, ошондуктан улуу жазуучу М.Горький «Балдар – бул биздин болочок бактыбыз», - деп айткан. Ал эми улуу советтик педагог А.С. Макаренко «Биздин балдарыбыз – биздин келечегибиз. Туура тарбия берсек биздин бактылуу карылыгыбыз, жаман тарбияласак, ал-биздин шорубуз, көз жашыбыз, башка адамдардан бүткүл өлкөнүн алдында биздин кечирилгис күнөөбүз», - деген.

Залкар жазуучубуз Чыңгыз Айтматовдун кандай гана чыгармаларын окубайлы, ал чыгармалар аркылуу биз өзүбүзгө жана өзүбүздөн кийинки муундарга ата-бабадан колдонуп келе жаткан кыргыз элинин нукура салт-санааларын аздектеп колдонуп жана алар аркылуу адамдык асыл сапаттарды туу көтөрүп, «Бейиш эненин таманында» - деген сөздү ыйык сактап, эне болуу бакытын даңазалоо менен өсүп келе жаткан жаш муундарды аруулукка, эли-жерин сүйүүгө жаратылышыбызга болгон аяр мамилени сактоого тарбиялайбыз.

Мына ушул өндүү көптөгөн мисалдар аркылуу «Ак кеме» повес
окутуу учурунда сабактын жүрүшүндө пайдаланса болот.

Адабияттар:

1. «Эл агартуу» журналы 1973-ж.
2. Ч.Айтматов «Ак кеме» повести.
3. «Эл агартуу» журналы 1976-ж.
4. Мугалимдер газетасы 1972-ж.

Моисеева С.М. – ОГПИ

Народная педагогика об эстетическом воспитании подрастающего поколения

Статья распарывает вековую мечту народа, старшего поколе видеть свои х детей, внуков и правнуков красивыми и лицом и одеждой мыслями, и поступками т.е. через эстетику и красоту окружающего ми воспитывать всесторонние и гармонически развитию личность.

The article deals with the centirys aim of people eldergeneration to see th children grandchildren and greatgrandchildrens beauty of the fece and cloth thoughts and behavuor. Mrougt this and beauty of surrounded world bring harmonica fydeveioped person.

Приверженность к прекрасному, эстетическое отношение действительности всегда были характерны для воззрений народа. Эстетическ отношение к действительности проявляется, прежде всего, в любви человека природе и умении наслаждаться ее красотой. «Видеть прекрасное в жизни- э видеть кусочек рая»,- утверждают туркмены. Природа для народа- это как большая книга, которую он читает, наслаждаясь, открывая для себя все новое новое.

Художественное образование, эстетическое воспитание в услови демократизации и гуманизации общества приобретает особое звучание. Развивать чувство прекрасного, формировать высокие эстетические вкус Умение понимать и ценить произведения искусства, памятники истории архитектуры, красоту и богатство природы, быть милосердным к создател эстетических ценностей- все эти и другие задачи могут решаться только п условии овладения тем, что уже создано народам.

У каждого народа были и есть свои особенности и в освоении и создании культурных ценностей. И.Оширбаев, например, верно подметил, ч «казаки отличались тонкой наблюдательностью, вырабатывавшейся векам еще в условиях кочевой жизни, когда нужно было уметь по едва заметны приметам выбрать правильное направление в степи, запомнит характе пастбищ предвидеть изменении погоды. Это было свойственно и их детям».

Современников поражает тонкость, наблюдательность и остроум народа. Так например, люди дали много метких названий растениям Небольшой жнлтенкий цветок, у которого несколько необычные листья (внешней стороны-глянцевато-гладкие и прохладные, а с нижней стороны бархатные, пушистые,мягкие и тнплые), получил в народе название «мать-и

мачеха». Растение в виде игольчатой «подушки», красиво цветущее и живущее не менее 500 лет, народ назвал ңжиком. В лесах растет вороний глаз , ягоды которого чңрные, блестящие, напоминающие вороньи глаза. В западной части Иссик-Куля обитает растение с лохматыми и ключими листьями, которое народ метко назвал копытом верблюда.

Наслаждаясь красотой и благоуханием цветов, видя в них украшение жизни, таджики говорят: «Нет растении наряднее цветка». Именно эстетическое наслаждение красотой природы имеет виду народ, когда советует: «Дай другу подержать цветы».

Народ постоянно был в поисках красоты, сам ең творил, всегда мечтал утвердить красоту в жизни, быту, труде .Туркменские ковры, киргизские и казакские ширдаки, узорные кошмы, созданные искусными руками женщин, не только украшали жильң, но и воспитывали чувство прекрасного. Создавая красоту, народ придавал своим творениям символическое значение .два спаянных сердца, преподносимые молодоженам, символизировали пожелание верности и люб ви, долгой совместной жизни. Стилизованное самодельное изображение лука и стрелы, подаренное новорожденному, означало пожелание стать смелым и здоровым. Бабушка старательно вязала внучке носочки и надевая их. говорила: «Смотри, деточка, какие красивые носочки я тебе связала: наденешь- не почувствуешь мороза». Даже придуманные матерью красивые бубенчики, развешиваемые на руках ползающего ребенка, своим звучанием не только возвещали, где играет малыш, но и придавали семейному очагу самобытную прелесть. Пестрая разноцветная веревка для колыбели., погремушки из особого сорта тыквы, имеющего мелодичного звучание, вышитый мяч, различные предметы быта, украшенные национальными орнаментами- все это создавало определенную эстетику быта, которая выходила в жизни ребенка.

В системе эстетического воспитания в народной педагогике видное место занимают музыка и песни: лирические, семейно-бытовые, обрядовые, трудовые и др. Из богатого и разнообразного по содержанию музыкально-песенного фольклора киргизского народа можно назвать, например, трудовые песни: «Оп-майда»- песня об обмолоте зерна на току, «Шырылдан»- песня джигитов охранающих ночью табуны лошадей, «Бекбекей»- девичья песня при охране отары овец. Очень мелодична семейно-бытовая песня «Бешик ыры» т.е. колыбельная песня. Весма популярны были обрядовые песни, такие как «Кыз коруу», «Кошок»- свадебные, и лирические песни «Керр озон», «Таргыл-тоо»- о красоте родной природы.

Все эти другие песни имели широкое распространение среди масс и служили важным средством эстетическое воспитание.

Полны очарования туркменские трудовые песни- «Песня ткачихи», «Песня доилщисы». Особенно популярна веселая девичья песня «Лала» исполняемая с особым пластическим движениями плеч и ног. Народ верил в магическую силу поэзии и в песни. В туркменской легенде о Махтумкули говорится, о том, как великий поэт в состязании с придворными поэтами иранского шаха вышел победителем в стихосложении и в соответсвии с условиями соревнования добился освобождения своих соплеменников из шахского плена. В эпосе «Кер-оглы» главный герой произведения своими песнями и музыкой воодушевлял своих сповижников на подвиг во имя Родины. В дастане «Нежебоглан» юноша при помощи песни и музыки обезоруживает своего врага – отчима и добивается победы разума над злом. Существует

поверие о том, что наличие в туркменской скрипке гыжак третьей струны, а грифе дутара лада перемычки, называемой «новойы перде» связано с имен великого Алишера Навои; подразумевается, что именно это и придает музы волшебную, всепобеждающую силу.

Календарно-обрядовые песни узбекского народа, такие как «Сус Хоти - пролсьба о дожде, «»Чоймома»- обращение к ветру, праздничные ритуальн песни – «Бойчечак» («Подснежник»), трудовые песни – «Майда гул» («Моло молоти»и другие, отражали ритм трудовой жизни народа вселяли чувс бодрости, укрепляли дух народа, украшали его жизнь.

Богатейшим источником эстетического воспитания служила музы Народная музыка в Средней Азии и Казакстане характеризуе разнообразием жанров и тематики. Многие песни сопровождались танц Песня-диалог «Лапар» например, исполнялась как свадебная песня «Улан своеобразный песенно-танцевальный диалог мужчины и женщины.

Поражает разнообразие народных музыкальных инструментов. Э струнно-смычковые: гиджак, кобуз; струнно- шипковые: домбра, дутар, танб рубаби; струнно-ударные: чанг; духовые тростевые: сибзид, буламан, сурна духовые в том числе флейтовые: най; ударные мембранные: дойра, нагор чиндаул : самозвучащие: софоил, кошук и др. Музыкальные инструменты бы почти в каждой семье. Среди девушек и женщин популярными были губн музыкальные инструменты опуз и темир комуз. Музыка и песни заполня часы досуга и верно служили делу эстетического воспитания.

Декаративно -прикладное искусство, возникшее в глубокой древност связанное с изготовлением необходимое в быту предметов -посуды, домашн утвари, одежды, украшений, представляет собой важную часть народно художественного творчества. Создавая удобную посуду, народные масте находили красивые пропорции и силуэты формы. Украшения из цветн материалов- браслеты, кольца, зеркала, амулеты оформлялись символическ орнаментацией. Широко были распространены изготовление мелк терракотовых керамических изделий. Вырабатывали различные ткани и хлопка, шелка, златотканую парчу, обогащенные национальными орнаментам

Было высоко развито искусство резьбы по дереву с рельефными узорам с изображением животных, птиц, человека. Художественная обработка кож производилась тиснением, позолотой, серебрением. Слава среднеазиатски ковров давно перешагнуло за пределы страны.

Стремление народа жить по законам красоты нашло отражение разнообразных народных афоризмах о красоте человеческой. Народ воспевае в первую очередь внутреннюю красоту человека., его души, характер поступков, ибо «красота до вечера, доброта до смерти», «красота нужна тольк на свадьбе, а ум – каждый день». Народ на вековом опыте убеждался в том, что счастье сопутствует, прежде всего, человеку доброму, честному трудолюбивому. Отсюда и афоризмы такого, например, содержания: «Сначал полюбуйся внешностью, а потом характер узнай», «Красота лица в красот характера». «Лицом не красив, а сердце добр» и т.д. Но в народе известно, что бывает случаи, когда форма не соответствует содержанию, как говорят, «видом богиня, сердцем ведьма» Внешняя красота – это нечто второстепенное, так как «на красивом лица хлеба не заколосятся» и « с красотой в лес по дрова не ходят».

У народа, таким образом, не складывалось представление о красоте ума, души, характера, поступков, а главное – красота творений, создаваемых

руками человека. Прекрасно сказано об этом в туркменской пословице: «Красота рук человека среди людей шествует».

Итак, эстетические вкусы, идеалы, воззрения народа всегда соответствовали законам красоты, которые и сегодня являются основой многогранной работой по художественному воспитанию молодого поколения. Эстетическое воспитание своими корнями уходит в далекое прошлое. Сегодня оно рассматривается как процесс целенаправленного формирования эстетических вкусов и идеалов личности, как процесс развития способностей к эстетическому восприятию явлений действительности и произведений искусств, как подготовка человека как самостоятельной творческой деятельности по законам красоты.

Эстетическое чувство – это высшее чувство духовного наслаждения испытываемое человеком при восприятии и оценке прекрасного в произведениях искусства, природе, общественной жизни, чувство которое выражает «богатство субъективной человеческой чувствительности: музыкальное ухо, чувствующий красоту формы глаз, - короче говоря, такие чувства, которые способны человеческим наслаждениям». Эстетические чувства исторически обусловлены. Они усваиваются человеком в течении всей его жизни и включает в себя переживание, суждение и оценку, соответсвие или несоответствие обьекта эстетического воспитания общеприятным нормам прекрасного. Эстетическое тесно связано с нравственным сознанием и нередко проявляется в форме нравственно-эстетическое переживание.

Важным средством эстетического воспитания является любовь и бережное отношение к природе. Первое знакомство детей с растительным и животным миром происходит в семье. Аквариум с рыбками, клетки с певчими птицами, походы в лес, поле, сбор гербария, наблюдения за растениями в саду огороде, посадка деревьев, общение с живой природой, просмотр телепередач. «В мире животных» и многое другое благотворно влияют на общее развитие ребенка формирует у него эстетическое отношение к дейсвительности воспитывают умение видеть и наслаждаться подлинной красотой природы и жизни.

Эстетический вкус – это способность оценивать предметы явления ситуации с точки зрения их эстетических качеств. Он выражает общие принципы, художественные идеалы, взгляды человека. Вместе с тем эстетический вкус может иметь различные нюансы в зависимости от индивидуальных способностей к восприятию национальных обычаев и традиций от образа жизни человека. Важно, чтобы эстетический вкус формировался под воздействием произведений искусства, проникнутых идеями гуманизма, выражающих светлые мечты и надежды человечества. Следует проявлять заботу о том, чтобы гармония истинной красоты неўстанно облагораживала художественный вкус человека, а истинный вкус, как уверял А.С.Пушкин, «состоит … в чувстве соразмерности и способности».

Эстетические потребности вытекает из духовных запросов личности. Чтобы анализировать суть, понимать идейное содержание и уметь оценить худежественную ценность произведений искусства, чтобы превратит эстетические знания в эстетические убеждения, а убеждения в поступки нужен известный труд, умений извлечь из всех явлений и предметов искусства все ценное и заключить это в свой духовный мир.

Важнейшую роль в системе эстетическое воспитание занимают занятия детей музыкой. Обычные музыкальные занятия в рамках семьи доступны и

полезны для всех детей, независимо от их музыкальной одаренности. Таку[ю] возможность следует широко использовать, ибо музыка-одно из важнейши[х] средств нравственного становления человека. Именно на нравственну[ю] сторону музыки обращает внимание В.А.Сухомлинский, когда пишет: «Держ[а] в руках скрипку, человек не способен совершать плохого», - гласит старинна[я] украинская мудрость, приписываемая замечательному мыслителю Григори[ю] Сковороде. Зло и подлинная красота несовместимы. Одна из важнейших задач воспитания состоит в том, чтобы образно говоря, дать в руки каждому ребенку скрипку, чтобы каждый чувствовал, как рожается музыка». Вместе с музыкой рождаются и светлые нравственные чувства, потребности, поступки.

Надо чтобы ребенок видел прекрасное и в природе, и в окружающей действительности. Своеобразную программу эстетического воспитани[я] средствами природы и природных явлений предлагал К.С. Станиславский бесконечно много сделавший для повышения эстетической культуры народа. «...Прекраснее всего сама природа. В нее-то и вглядывайтесь как можно пристальнее- писал он. – Для начала возьмите цветок, или лист, или паутины, или узоры мороза на стекле и т.д. Все это произведения величайшей художницы – природы. Постарайтесь определить что вам в них нравится. Это заставит внимание сильнее вникнуть в наблюдаемый обьект, сознательно относиться к нему при оценке, глубже вникнуть в его сущность. Продолжая мысл[ь] К.С.Станиславского, замечательный знаток детской души С.В.Образцо[в] отмечает что «Любовь к природе и удивление перед явлениями природы- эт[о] ощущение искусства в жизни...»

Эстетика – это этика будущего. Весь уклад жизни школы и семь[и] нравственный облик родителей и педагогов, убранство квартиры и оформлени[е] учебно-воспитательного учреждения, игры, праздники, развлечения, чтени[е] радио, телевидение, художественное творчество детей–все вместе формируе[т] эстетические вкусы, чувства и потребности детей, помогает им жить по закона[м] красоты.

Осмысливая бесценное наследие великих ученых, педагогов, поэто[в] глубоко вникая в суть педагогических воззрений народов Средней Азии [и] Казакстана можно с полным основанием считать что в народном представлении трудовое, нравственное, умственное, физическое и эстетические и этические идеалы народы идентичны. Народ веками мечтал видеть молодое поколение трудолюбивым, нравственно чистым, физически здоровым, интеллектуально разбитым. Старшие поколения хотели видеть своих детей, внуков и правнуков красивыми – и лицом, и одеждой, и мыслями, и поступками. Народ, по существу, проповедовал гуманистическую идею близкую всему человечеству, - воспитание всесторонне и гармонически развитой личности.

Литература:

1. Абышев К.Н. «Эстетическое воспитание студентов педвузов средствами киргизского музыкально-песенного фольклора» М.:1984
2. Васильцова З.П. «Мудрые заповеди народной педагогики» М.: 1995
3. Измайлов А.Э. «Народная педагогика: педагогические воззрение народов Средней Азии и Казакстана» Москва 1998
4. Кабалевский Д.Б. «Воспитания ума и сердца» Москва 1984
5. Кузнецова Л.В. «Истоки гражданственности» Москва 19783

6. Сухомлинский В.А. «Сердце отдаю детям» Киев 1969
7. Сухомлинский В.А. «Духовный мир школьника» Москва 1981

Нуралиева Б.К. – ОГПИ

Ислам дининин дүйнөлүк орду жана азыркы диний багыттар

Бул макалада Ислам дининин дүйнөлүк орду жана азыркы учурдагы багыттары боюнча баяндалат.

В данной статье раскрывается место и роль Ислама в современном мире.

This article is about the place and the role of Islam in the modern world.

Исламдын пайда болушу жана таралышы жөнүндө сөз кылсак. Мусулман маданиятынын негизин ислам түзөт «Мусулман» деген сөз сыйынуу, баш ийүү дегенди түшүндүрөт. Ислам дүйнөлүк диндердин ичинен үчүнчү орунда турат. Анын негиздөөчүсү болуп Мухаммед эсептелет. Мухаммед 570-ж Меккеде төрөлгөндүгү баарыга маалым.

Египеттик Хейет – Шинас Махмуд Эл – Фелененин эсебинче, Хазрети Мухаммеддин төрөлгөн күнү биздин эрада 571 - жылдын 20 – апрелине төп келет. Кээ бир Европалыктар 570 – ж августунда болгонун айтышат. Тарыхчылар жыл ай жана күн жөнүндө карама - каршы болушуп ой жүгүртө турсун дүйнө жаратылышынан бери, ааламдын күтүп турган кубанычы төрөлгөн эле. Ошентип Мухамед кийинчерээк ясрибиге кетүүгө мажбур болгон. 634 – 644 – жж Арабдар Египетти, Сирияны, Палестинаны басып алып Араб халифатын түзүшкөн. 644 – 656 – жж Осмон халифатынын астында Мухамеддин айтуусу боюнча курандын акыркы тексти түзүгөн. У111 к башында мусулман армиясы Самарканд, Ташкентти, Африканын түндүгүн, Испаниянын батышын басып алган. 1Х к Араб халифаты кыйраган Мухаммед мусулман маданиятын сактап калган.

Х1У к монголдор исламды кабыл алышкан. ХУ к Түрк империясы пайда болгон. Алар Византияны басып алышкан. Ошондой эле чоң мусулман мамлекети пайда болуп Персияда Сеффевиддер, Индияда Улуу могол мамлекети пайда болгон. Ислам動 дининде Мухамед өзүн кудайдын элчисимин деп айтат. Ал эми Иисус болсо кудайдын баласымын деп эсептейт. Натыйжада бул ислам менен христиан дининин негизги айырмачылыгынын бири болуп саналат. Исламда хрестиан динин эскирген деп эсептелет. Ислам дини акыркы дин болот. Алла – Тааланын жөнөткөн акыркы дини болуп саналат. Мындан кийин башка дин пайда болушу мүмкүн эмес деп айтышкан куранда. Исламда кудай бирөө гана андан башка Алладан башка эч бир улуу зат жок деп айтылат.

Ислам дининин Орто Азия жана Кыргызстанда таралышы жөнүндө кеп салып кетсек. Дүйнөдөгү улуу диндердин бири катары ислам башка диндердей эле тынчтык миссионердик согуштук жолдор менен тараганы белгилүү. Анкени Азия материгинин байыркы жана орто кылымдарда цивилизацияга жетишкен көптөгөн өлкөлөрүндө бир топ өнүккөн диний ишенимдер калыптанып калгандыктан ислам динин орнотуу оңойго турган

эмес. Көптөгөн татаал процессти башынан кечип өзүнүн жог деңгээлдеги рухий күчү менен гана Орто Азияда ислам дини Х кылымдарга чейин толук орноп бүттү.

Тарыхый маалыматтарга таянсак ислам дининин Борбордук жана Кыргызстанда таралыш тарыхын негизинен эки доорго бөл болот.

А. 711 – 751 – жж. Ислам дининин куралдын күчү менен таралышы

Б. 940 – 1137 жж . Мусулмандыктын тынчтык жол менен андан бекемделиши жана таралышы.

Мусулман дини сунидлер жан шейиттер болуп экиге бөлүнөт. Ду жүзүндө 130 млн мусулман бар болсо анын 90 % суниддер болуп эсепте Ошентип мусулман дининин башка диндерден эң чоң айырмачылыгы бо кудай бирөө гана деп ишенүүбүз саналат.

Ислам – илимге өтө чоң маани берет. Ишеним бул или түшүндүрөт. Адамды сыноо үчүн куранда алла – таала ар түр кыйынчылыктарды жөнөтөт. Ошол кыйынчылыктарды ар бир адам же өтсө, аркы дүйнөдө ал адамга алла —таала бейиштен орун берет. Бар адам өзүнүн кылган кыймыл аракетине, кылмышына жооп берет. Исла адамдын оң мүнөзүнө чынчыл, боорукер, мээримдүүлөр кирет. Ал эми мүнөздөгү адамдарга көрө албастык, ичи тардык, ач көдүктөр ки Исламда илимдүү адамдар жаннатка кирет деп айтылат. Сение билим сенин жаныңа таандык. Өзүңдүн билимиңди башкаларга таратуу да жак нерсе болуп саналат.

Илим билимдүү адамдарды Мухаммед 4 топко бөлгөн.

1. Өзүнүн билимин мактанган адамдар
2. Кошоматчы адамдар
3. Өзүнүн билими менен ар түрдүү адамдардын башын айланткан адам.
4. Өзүнүн билими менен өзүн жогору сезип, башкаларды жергеургандар

Бул динде айтылат ар бир адам өзүнүн билимин туура тутууга ба берет.

Ислам – ишеним менен акыл – эстин биригүүсүнө аракет кылуу аталат. Муну грек философиясы далилдеп турат. Мусулман философи эки багытка бөлүнөт. Аристотелизм – бул ачылыштын аныкталышы. Ал Фараби өзүнүн философиясында айтып кеткен. Дүйнөнүн жаратууч кудай деп. Ошондой эле адамдын идеялык үлгүсү көпчүлүктү адамд сөлөкөтү менен салыштырат. Адамдын бардык органдары өзүнүн белги функциясын аткарат. А суфизм У111 к жарымында пайда болгон. Ан максаты өзүн – өзү тазалоо. Өзүн – өзү өнүктүрүү жолу менен куда киришүү болуп саналат. Алардын максаты өздөрүнүн жетишкендикте аркылуу өлбөстүкө умтулуу. Суфизм исламда кеңири таанылган. Кудай элестетүүгө мүмкүн эмес. Суфизмде кудайга ишенүү жолунда токтолу жайлар жөнүндө түшүнүк бар деп айтышат. Ошол токтолуучу жайлар жетиш үчүн адамдын өзүнүн аракети керек болот. Биринчи токтолу жай адамдын өкүнүүсү

Экинчиси адам өзүн - өзү байкоо. Андан кийин адамдард чыдамкайлыкты талап кылат.

Ислам дини илим - билимге, окууга өзгөчө маани берген. Азире Мухаммед Пайгамбарыбызга түшкөн эң алгачкы вахийде (Аллан кабарында) окуу, калем жана билүү сөздөрү жөнүндө соз козгогон. Ан «Оку! Жараткан Эгеңдин аты менен. Оку. Сенин Эгең абдан Жоомарт.

инсанга калем менен жазууну үйрөткөн. Ал инсанга анын билбеген нерселерин билдирген"».

Ислам дини адам баласынын табиятына ылайык дин болгондуктан, бүтүн мусулмандарга илим алууну парз кылган. Ар бир мусулман өзүнө тийешелүү диний милдеттерин аткара турганчалык илим алуусу, адал менен арамды, чындык менен жалганды бир – биринен ажырата ала турганчалык билимге ээ болуусу зарыл. Бул зарылдыкты Пайгамбарыбыз Азирети Мухаммед өзүнүн куттуу хадистеринин биринде « Илим алуу - ар бир мусулман эркеккеда, аялга да парз» деп белгилеген.

Куранда «илим» сөзү туундулары менен кошо 750 жерде орун алган. Айрыкча анда илимге байланышкан «акыл, пикир», жана башка сыяктуу сөздөр көп эскертилет. Мына ушундан ислам дининде илим - билимге карата олуттуу мамиле жасалгандыгы айгинеленет. Ислам дининде илимдин бардык түрүнө өзүнчө маани берилген. Аалымдардын жана илим жолуна түшкөн кишилердин кадыр – баркын жогору койгон. Аалымдар жер жүзүнүн шам чырагы, пайгамбарлардын орун басары, мураскору болуп саналат. Исламда илим Алланын ыраазычылыгына ээ болуу жана алган илим менен жашап, ага топук кылып жашоону унутпашыбыз керек. Пайгамбар Мухаммед «Оо, Жараткан Алла! Мага пайда бере турган илим үйрөтүп, илимимди арттыра көр…» - деген экен.

Бул дүйнөдө инсандардын экономикалык, социалдык, диний жана дүйнөлүк абалдарын иреетке , тартипке салып туруучу жана бүтүндөй адамзаттын башын бириктирүүчү күч ислам дини жана ошондой эле илимдүүлүк, акыл эстүүлүк , бизге сезилбеген, көрүнбөгөн сезимталдуулук жана ислам этикалары, маданият. Чыныгы илим инсанды адамдык сапаттан чыгарып салчу адеп - ахлаксыздыктардан арылтат. Ал адамдын көзүн ачып, пендезаадага болгон сүйүү сезимин ойготот. Жакшы адеп – ахлакка, маданиятка ээ болууга себеп болот. Жыйынтыктап айтканда илим шарапаттуулуктун жана байлык - дөөлөттүн дал өзү. Кыскасы ислам менен илимдин бардык түрүн бири - биринен ажыратып кароо мүмкүн эмес экендигин айырмалоого мүмкүн эмес экендигин белгилеп кетсек болот.

Азыркы учурда диндин бардык түрү таркаган учур. Ислам дини да бүт дүйнөгө таркаган. Дүйнөнүн бардык бурчунда элдер ислам дининин өкүлдөрү. Бүгүнкү күндө демократиялуу коомдо жашап туруп, «сен жалгыз гана ислам дининин тутууга тийишсиң» - деп эч кимди зордой албайбыз.

Ар бир инсандын кайсы динде болууга өз укуктары бар. Бирок ата - бабабыздын каны – жанына сиңип келген таза динди дилибизде таза тутуу биздин негизги шартыбыз.

Колдонулган адабияттар:

1. Горелов А.А Религиоведение М., 2007
2. Георгий Храмов Религии мира М., 2003
3. Роузентал Ф Торжество знания М., 1987
4. Там же стр 250
5. Там же стр 236, 238
6. Чыйбылов К Ислам дининин илимге берген мааниси «Ак башат» журналы № 3 Б 2008.

Тургунбаева К. - О
Нурмаматова К. - О

Студенттерде үй-бүлөлүк турмушка даярдоонун маанисиси жана максаты

В этой статье рассматривается цели и обязанности подгот студентов к семейному жизни.

This article is about the aims and duties in training of the students to the f life

Мен бул теманы Академик Г. Н Волковдун сөздөрү м баштамакчымын: "Эң күчтүү, эң таасирдүү, эң ишенимдүү педагогика элдик педагогика, ал эми тарбиячылардын мыктысы-эл деген даанышман менен баштамакчымын.

Бардык башка калктар сыяктуу эле кыргыздар да уй бүлөө куру башкы манызы балалуу болуу, аларды багып өстүрүү, адам катарын кошуу түшүнгөн демек ата-энелик карыз тукум улоо, ден соолугу чын рухий дүй бай татыктуу адамдын өсүп жетилиши үчүн жоопкер болуу дегендик. Бал бүлөөнүн тиреги, туткасы, ата-энелердин гана эмес бүтүндөй журттун к жаралуусу кул өлбөстүгүнүн, өсүп өнүгүшүнүн шарты элдик макалада "бал үй базар, баласыз үй мазар" деп айтылганы бекеринен эместир. Ошон кыргыз элинде амандашуу сыпатынын башкы темасы да бала жөнү Учурашууда "бала-чакан аманбы" "гүлүн чоноюп жатабы деп сура коштошкондо "балдарын аман болсун" алардын бетинен өөп кой-деген жа сезимин, ак тилегин, каалоосун билдирет.

Кыргыз элинде "тукумунду жакшыртамын десен, аялдын ал жакшысы элинин гүлдөшүн ким кааласа, мугалимин жакшыртсын"-деген накыл геп Улуу ойчул Жусуп Баласагын өзүнүн " куттуу билим" деген эмгегинде аял а кааласан эгер өзүн жакшы жакада, өтө ъткүр болсун көзүн теги уу абийирдүү болсун ал кыз уяттуу таза эстүү жана айыпсыз жүзү эмес, көн сулуу болсун сени дагы тазартат пейли кенен таптынбы акылдууну да үйлөнүп ал табылбас бакыт ошол.

В. А.Сухомлинский "үй бүлөөнүн педагогиасы" деген китеби мындщай бир элестүү окуяны баяндаган "энеси кызын мектепке алып келди 10 жыл мурун бардык сабактарын абдан жакш9ы окуп, бүтүрүү эгзамендери даярдыксыз жооп берип, эн жакшы деген бааларга тапшырган жылдар ө эми эне Кызык мектепке даярдоо тайпасына жаздырышканы келген. Ан турмушу жөнүндө кызыгып турганымды билгендей Институтка кирип ок эки курс бүтүрдүм жакшы окудум. Тагдыр башка экен күйөөгө чыкт Күйөөм көчүп жүрө турган кызматта экен жашоого туура ке күйөөм менен жарым жыл гана турмуш курдум. Ажырашып кеттик. жөнүнүдө биреөлөргө айтсам-боору ооругандай дым болуп үндөшпөйт оюна келгенди айтып сооротумуш болушат боору оорусунуп де сооротушунун деле мага кереги жок. Бизди балакатка жетээр мезги тарбиялагандарга канамын.:::: ал үшкүрүп үндөбөй калды мени көптөн бе тынчымды алып жүргөн маселе анын да тынчын алып жатканын сезип су кылдым Таарынычыныз кандай бизди үй бүлөөлөк турмушка жашо даярдаган эмес күйөөм экөөбүз бири-бирибизди жаман көргөндүктөн көнмүш сөз менен айтканда "ыркыбыз келишпегендиктен ажырашып кетк жөндүү жок биз жөн эле жашоону билбейбиз бири-бирибизди сүйө билбейб

Сүйөө адамдан коп нерсени талап кылат. жубайлардын сүйөөсү эмне экендигин түшүнбөдүк. Ал жөнүндө бизге бир адам эч нерсе айткан эмес. Бирин-бири сыйлоо эмне экенин да билбедик. Жанында киши бар экенин сезбейсин. Бири-бирибизди угуп сөзүнө жан бере албайбыз акылыбыз сезимибизди башкара албайт, жашоону баалай билбейбиз- оо жашоону баалоо кандай манилүү! Биз узак сүйлөштүк. Бул менин эсимде да жүрөгүмдө да түбөлүк сакталат. Эми үй бүлөнүн педагогикасын жазайын деп жатып анын биринчи бети кайда деп ойлоном. Балеенин баары ошол биринчи беттин жоктугунда болуп жатпайбы! Имарат куруп жатабыз пайдубалы жок чынында эле биз мектепте балдарды эң негизги нерсеге–турмушка жашоого даярдабайбыз. Аларды баары жоктун баарына үйрөтөбүз керегинда керексизин да окутабыз алар баарын билишет, бирок адам үй бүлөөдөгү турмушка кантип даярданаарын кантип колукту кантип күйөө болушту, кантип өз балдарына эне-ата болушту билишпейт.

Биздин ар бир гражданин билүүгө милдеттүү болгон турмуштагы данышмандык- бул адамдардын жан дүйнөлөрүнүн карым-катнаш мамилеси экендигине педагогдордун да ата энелердин да баам парасаты жетпей жатат көздоп айта турган болсок адамдан төрөлгөн жаныбар али адам эмес макулук экендигин, аны адам кылуу керек экендигин биз унутуп коюп жатпайбызбы. Студенттерибизге тарбиялык сааттарда “жаш үй бүлөдө эри менен аялынын мамилеси жөнүндө ангеме курганда элдик үрп адаттарды ата бабабыздан келе жаткан мурастарыбызды ан-сезимдерине синирөөбүз бүгүнкү күндө зор маанисин берет

Алар 1) куда, кудалашуу

Элде мындай деген макал бар “куда болгуча кулу бийин сураш, кудалашкандан кийин кул да болсо сыйлаш 2) жуучу жиберүү 3) куда күтүү 4) кийим кийишүү 5) күйөө келүү 6) жене жай 7) жүз көрүштүрүү 8) оюн салуу 9) коюнга салаар 10) жооп суроо 11) жыгач түшүрөө 12) куржун согуу 13) түндүк көтөрүү 14) жылкычылык 15) кыз ойнотуу 16) төшөк толгошуу 17) күйөө кызды жарыштыруу 18) төлгө табак 19) жер коруу 20) кыз кыншылатуу 21) кийик кийгизүү 22) кызарган кыз белгиси 23) келин келгенде 24) отко киргизүү 25) келиндин милдети. Ушул жогорудагы коюлган салттарыбыз үрп адаттардын эн жакшы учугун улап келгендиктерин түшүндүрүү ан-сезимдерине жеткенде бул бекем үй бүлөөнү куруу жөн гана иш эмес экендиктерине ынанышсын.

Демек азыркы учурда үй-бүлөөлүк мамилелер күйөөсү менен аялынын ыймандык этикалык психологиялык педагогикалык даярдыктын, алардын турмуш тиричилик маданиятынын денгээлинин жогору болушун талап кылууда.

Мына ошондуктан өсүп келе жаткан жаш муундарды үй бүлөөлүк турмушка даярдоого өтө олуттуу көнүл бурулууга тийиш. Бул иш төмөндөгүдөй негизги багыттар боюнча жүргүзүлмөкчү.

1.Жалпы социалдык!мында мамилекеттик никелешүү, үй бүлөөлүк мамилелер жана демография жаатындагы саясаттын мааниси ачык көрсөтүлөт.О.э. жашоо образы жөнүндө никелик үй бүлөлүк мамилелердин коомдук манызы коомдук эң манилүү топчосу катары үй бүлөөнүн мааниси тууралуу жубайлардын жана ата эненин социалдык ролу жөнүндө маалыматтар берилген.

2. Этикалык: мында төмөндөгү ыймандык сапаттарга тарбиялоо максаты көздөлөт башка жыныстагы адамдарга тен укуктуу жолдоштук мамиле жасоо, достук энени атаны, улуу кичүүлөрдү сыйлоо тукум улоо жана балдарды тарбиялоо зарылдыгын туюуу, жоопкерчилик берилгендик, чынчылдык, токтоолук бооруердик адамгерчилик никелешүү үй бүлөөлүк мамилелердин

морлдык негиздерин сүйүүнү эн бийик моралдык асылдык катары түш
билөө жубайынын, үй бүлөсүнүн, балдарынын алдындагы карызын сезе би
ынануу сезимдердин маданияты, бакыт жөнүндө туура түшүнүктө болуу.

1.Укуктук нике жөнүндөгү законсордун негиздери үй бүлөөлүк укуктар маанилөө жоболору жубайлардын бири бирине балдарына, коомго кар болгон милдеттери менен тааныштыруу

2.Психологиялык: инсандык индивиддик өсүп жетилүүсүнүн денгэ катарында кароо жөнүндөгү өспүрүмдүн инсан катары өз ара мамилелеринд психологиясынын өзгөчөлүктөрү тууралуу нике жана үй бүлөөлүк турмуш психологиялык негиздери жөнүндөгү түшүнүктөрдү башка адамдар психологиясын түшүнө билүү жөндөмүн калыптандыруу жубайлык жана бүлөөлүк турмуш үчүн зарыл болгон сезимдерди өнүктүрөө, өз ара пи алышуу чеберчилигине үйрөтүү "психотерапеттик" сапаттар жана башка.

1.Физиологиялык гигиеналык: мында эркек менен аялдын организимдери физиологиялык өзгөчөлүктөрү өздүк гигиена жана башка маанилер бою маалыматтар берилген

2.Педагогикалык: балдарды тарбиялоодогу үй бүлөөнүн ролу ан педагогикалык мүмкүнчүлүктөрү үй бүлөөнүн тарбиянын өзгөчөлүкт баланы тарбиялоодогу атанын жана эненин милдеттери ата энелер педагогикалык маданиятын жогорулатуунун жолдору тууралуу түшүнүктө калыптандыруу о. э. инсанды өзүн өзү жана балдарды тарбиялоо бою конкреттүү билимдер жана ыкмалар менен куралдандыруу

1.Эстетикалык: мында үй бүлөөлүк турмушка өз алынча эстетикалык асылд катары мамиле жасоону калыптандыруу максаты көздөлгөн

2.Чарбалык экономикалык: бул багытта үй бүлөөнүн бюджети жана чарба жөнүндөгү түшүнүктүн мааниси ачык көрсөтүлүп үй тиричилигинде зар болуучу практикалык чеберчиликтерге үйрөтөө ж б иштер жүргүзүлөт А Пушкиндин " сизди сүйгөм" деген ырынан жыйынтыктайм

Сизди сүйгөм, балким дагы сүйөрмүн
Жүрөк оту бүгүн өчүп кете элек
Мындан ары алаксытып сүйгөнүм
Сизди мунга салмайынча жетелеп
Анан ал сүйүүсү менен коштошуп мындай дейт:
Сизди сүйгөм кирсиз жарык дүйнөдөй
Сүйгөн бирөө сизди мендей сүйсө экен

Ошентип: табият аялга колундан келсе сулуу бол кааласан аны жыйна бир эптүү болуш милдетин деп элдик накыл сөз айтылып калган.

Адабияттар:

7. Горелов А.А Религиоведение М., 2007
8. Георгий Храмов Религии мира М., 2003
9. Роузентал Ф Торжество знания М., 1987
10. Там же стр 250
11. Там же стр 236, 238
12. Чыйбылов К . Ислам дининин илимге берген мааниси «Ак баша журналы № 3 – Б. 2008.

Осекова Т.К. - ОГПИ
Токтакунова М. - ОГПИ

Улуттук каада- салтыбыз- руханий байлыгыбыз

Пользоваться дополнительной литературой, воспитать студентов уважать, беречь народные традиции.

At the lesser to use the summary literature and brining up students to the Kyrgyz traditions, to respect, to keep them.

Сабакта кошумча адабияттарды пайданып, улуттук каада – салттар жөнүндө түшүнүк берүү аркылуу студенттерди ата- бабадан калган каада - салттарды сыйлоого, урматтоого, сактоого тарбиялоо.

Элибиздин турмуштук каада-салттары миңдеген жылдарды ичине камтыйт, байыркы ата-бабалардын рухий дөөлөттөрү улам кийинки муундарга берилип, алымча кошумчалары менен такталып, толукталып ушул күнгө чейин келип жетти.

« Салт » деген сөздү жалпылык, туруктуулук мүнөзгө ээ болгон, улуттук психологияны чагылдырып, элибизде кабыл алынып, калыптанып калган жашоонун, жүрүм-турумдун адамдардын ортосундагы мамиленин чен өлчөмү, көрсөткүчү катары кароого болот. М: Адам жарык дүйнөгө келген тартып, анны менен кош айтышканга чейинки турмушун коштоп жүргөн жашоонун ар кандай кырдаалдарында колдонула турган эрежелери: оҙзантуу, сүйүнчүлөө, азан чакырып ат коюу, жентек берүү, бешик той өткөрү, тушоо кесүү, сүнөткө отургузуу, куда түшүү, уул үйлөө, сөйкө салуу, кыз чыгаруу,үй бөлүү, маркулуу акыркы сапарга узатуу жана башка. Аталган ар бир салт өзүнчө аткарылуучу жөрөлгөлөрдөн, ырым жырымдардан турат.

«Каада» термини салтка караганда жекелик мүнөзгө ээ болот да, жогоруда аталган жалпы элдик салттын аткарылышы катары ар бир адамдын ага карата болгон мамилеси менен туюндурулат.Кыргыздын улуттук каада-салты-турмуштук ар кандай кырдаалдарда колдонулуп, кылымдар бою калыптанган, атадан балага, укумдан-тукумга берилип келе жаткан элибиздин өзүнө гана таандык болгон асылдык сапаттар, руханий дөөлөтү.

Улутту улут катары тааныткан да, башка улуттардан айырмаланган да, өзгөчөлүгүн көрсөткөн да анын каада-салты болуп саналат. Улуттук каада салт биздин жашообузду гана кооздобостон, тарбиялык да мааниге ээ болуп, байыркы ата- бабалардан бери келе жаткан улууну урматтоо, ызат көрсөтүү, конок күтүү жана башка сыяктуу асыл сапаттарга үйрөтүү мүмкүнчүлүнө ээ. Үй бүлө коомду түзүп турган негизги элеметтердин бири, ажырагыс бөлүгү болуп эсептелет. Ошондуктан коомдогу окуялар кубулуштар сөзсүз түрдө үйбүлө турмушуна өз таасирин тийгизбей койбойт. Коомдогу тартип тарбия, адеп ахлак нравалары бары алгач үйбүлөдөн бошотулат. «Уядан эмнени көрсө , учканда ошону алат» демекчи, ар бир адам үйдө кандай тарбия көрсө кандай мүнөз күтүп калыптанса, жетилгенде да ошол мүнөзүнөн жарбайт. Бүгүнкү биздин токтоло турган тема улуттун көөнөрбөс булактары каада салтарыбыздын кыз балага болгон тарбиясы.

Кыз-бала болочок эне улуттун жүзү кыргыздар аялзатына өтө жогору баа берип, сыйлап назик мамиле жасап келген ал тургай кыз балага катуу сөз айткан эмес. Кыздын тарбиясы бүтүндөй энесине жүктөлгөн ошол эле учурда

кыздын оюн да атасына, энесине жеткирип турган ушунун баары адеп-ыймандуу, ыйбаалуу болуп, ар дайым өз ордун билип жүрүшүнө тарбияла «Эне көргөн тон бычат» демекчи,энеси кызга өзүнүн брдык өнөрүн үйрө ууз кылган. Себеби, барган жеринде кыз бир нерсе билбей калса, энесине тийген, андан тышкары кыз баланын абийирин баарынан жогору ко тазалыкка өзгөчө көңүл бурууга тарбиялаган. Кыздын абийри үйбүлөнүн эмес, бүтүндөй бир уруунун, айылдын элдин намысы катары каралган. Кыргызда илгертен күлүк ат алгыр куш жана сулуу кыз балага келген ка да тогуздап саналчу.

Бирөө кыздуу болгондо да: «Сүйүнчү!.. Сүйүнчү!.. Кырк жылкы болдуңуз деп сүйүнчүлөшкөн.

Кыз да өзүн ушундай сый-урматка татыктуу болууга аракеттенген. Үйд ордун билген, уруулардын алдынан өтпөй, аларга жол берип турушкан.

Кызды тарбиялоодо көп нерсеге көнүл бөлүү керек, себеби алар эртең мугалим, тарбиячы. Эң негизгиси алар келечектеги энелер. Алар кандай тар көрсө, балдарына ошондой тарбия берет. Турмуштун ар кан кырдаалдарында колдонулуп жүргөн каада-салттар, үрп-адаттар жасалга көркөм кооздуксуз өткөрүлсө, адамга таасир берүүчүлүккүчү бол тескерисинче, аларды колдонуунун зарылдыгы жоктой туюлуп калат. А бабадан бери келе жаткан каада салттардын үрп-адат, ырым-жырымдардын арасында улам колдонулбай бара жаткандыгынын бир себебин ушуң көрүүгө болот. Ал эми элдин рухий маданияты болуп саналган каа салттардын турмушубуздан солгундап же таптакыр жоголуп кетиши улут белгинин, традициянын жоголуп кетүү коркунучун жаратат.

Ошондуктан кийинки муундарга улуттун каада-салтын, үрп-адатын дайым айтып, эскертип, тааныштырып туруу түздөн-түз милдети Мугалимдер өзүнүн өткөн сабагы аркылуу эле каада –салтты колдону сактоого, жайылтууга үндөсө болот. Сабак-көп нерселер менен байланыш чыгармачылык изденүү.Элибиздин муундан-муунга өтүп, көөнөрбөй сактал кыз балдарды тарбиялоодо адеп-ыйман, үрп-адаттардын эң мыкты касиетте сакталып келген, улуттук каада-салттын бири болгон «Кызга сөйкө са салтын »пайдаланып, сабак өтүүдөгү иш тажрыйбаны сунуш кылабыз.

Сабактын темасы: Кызга сөйкө салуу салты.

Сабактын максаты:

а) Кыргыз элинин улуттук каада- салттарынын бири болгон «Кызга сөй салуу »салты жөнүндө кеңири түшүнүк берүү.

б) Студенттердин ойлоосун, сүйлөө речин өстүрүп, кыргыз тилин грамматикалык эрежелерин сактап туура жазууга, улуттук каада-салттард «Кызга сөйкө салуу »салтын айырмалай билүүгө үйрөтүү.

в) Элибиздин мууундан-муунга өтүп сакталып келген каада- салттар сыйлоого, урматтоого салтта пайдаланган сөз өнөрүнүн маанисин түшүнүү сөзгө маани берүүгө тарбиялоо.

Сабактын жабдылышы:

1. Кыргыз кыздары кийүүчү улуттук кийимдердин сүрөттөрү. (кемсел, такыя, шөкүлө, кундуз топу, кайырма топу жана башка)
2. Кыздар тагынуучу улуттук буюмдары. (билерик, сөйкө, кемер, чач учту шуружана башка)

Сабакта колдонулган ыкмалар:

Сөздүк, көрсөтмөлүк, интерактивдүү, синквейн, кластер.

Сабактын түрү:

Билимдерин текшерүү.

Аңгемелешүү, сөз өстүрүү сабагы

Сабактын жүрүшү:

I. Уюштуруу.

II. Үй тапшырмасын суроо:

а) Улуттук каада-салт деген эмне ?

б) Кыргыз элинин кандай каада- салтттарын билесиңер ?

в) Улуттук майрамдар, каада- салттар жөнүндөгү тексттер окулат.

III. Жаңы тема: Мугалимдин сөзү.

Дүйнөдө түркүн элдер жашайт. Ар бир элди, улутту бири-биринен айырмалап, өзгөчөлөп турган нерселер бар. Булар-тили, дини, салт-санаасы, үрп-адаты. Түркүн элдин арасынан кыргыз эли да өзүнүн өзгөчөлүгү менен айырмаланып, миңдеген жылдар бою өз маданиятын, тилин, үрп-адатын, ырым жырымдарын, адеп-ыйманын, эң мыкты касиеттерин сактап келди.

Бүгүнкү сабакта бир эле, кызды турмушка узатууга байланышкан каада-салтты төмөнкү кластерден карап көрөлү.

Жучу жиберүү

Кыз узатуу

Жүгүнүү

Кудалашуу

Кыздарды турмушка узатууга байланышкан каада- салттар

Өкүл ата, Өкүл эне

Сөйкө салу

Төркүлөө

Отко киргизүү

Ушул салттардын ичинен бүгүн « Кызга сөйкө салуу»салтын өтөбүз. Тема жөнүндө жалпы түшүнүк берилип, видеокассета көрсөтүлөт. Студенттердин ар бирине текст таркатылат.Тексттеги жаңы сөздөрдү, макал-лакаптарды, тандалмалуу сүйлөмдөрдү дептерлерине жазышат.

Үйгө келген меймандар боз үйдүн ичиндеги жүктүн жыйылышынан кыз-келиндердин бүйрөлүгүн же шалаакылыгын байкашкан. Үй ээсинин кызын көрбөсө да анын жасаган иши көңүлүнө толуп калса, мейман кыздын башы ачык же ачык эместигин акырын билчү да ачык болсо, үйүнө барган соң, уулуна эки-үч жигитти кошуп, кызды көрүп келүүгө жиберчү.

Жигиттин атасы көңүлүнө кебез байлаган бээни жетелеп келип, кыздын атасына кулдук уруп, куда түшүп, кызга сөйкө салып кетчү. Эгер кыздын жашы жете элек болсо жашы жеткенче күтүп, калыңды акырындап өткөрө берген. Кыздын ата-энеси да себин акырындап камдай берген. Жигит болсо колуктусун сыртынан акмалап, айласын тапса кыздын жеңесин ортого салып, кыздын жүзүн чанда бир көрө турган. Деги кыргыз калкында кыздардын ээн

баш ишке барганы болгон эмес. «Кызга кырк үйдөн тыюу» деп, кыз адамдыкы болгон менен бүт айыл тарбиялай турган.

Айрыкча кыздын апасы эс тарткандан ар бир кадамын байкайт. Арык аттаса да арыктын ичке жерден жылма, сыпаа атта-деп, аттаганды көрсө Тамак ичкенин, лотурганын, бирөө менен саламдашканын баарын теске са Алыстан бирөөнү тоскондо, азыркыдай нан-туз менен эмес, илгери ак көтө чыгышкан. Алыстан куда- сөөк келгенде, кандайдыр бир көч келатка колдоруна ак толтурулган (кымыз, сүт, айран, чалап жана башка) аякта кармап, кыз-келиндер күтүп турушкан. Жүктүн бурчунда отуруп сайма сай шырдак шырышкан.

IV. Текстин үстүндө иштөө.

а) Текст чынжыра түрүндө көркөм окутулат.

б) Макалдардын мааниси чечмеленет.

1. Кызга кырк үйдөн тыюу.
2. Жакшы кыз жакадагы кундуз.
3. Ападан акыл, атадан тарбия.
4. Турмуш туткасы аял.

в) Текст боюнча студенттердин ой- пикири, көз карашы ортого салынат.

V. Бышыктоо:

а) Кызга сөйкө салуу салты кандай максатта өткөрүлгөн?

б) Бүгүнкү күндө бул салт улантылуудабы?

в) Эне кызга кандай тарбия –таалим берген ?

г) «Сөйкө салуу »салтына көз карашыңар?

VI. Жыйынтыктоо :

Мына, кыздар бүгүн биз түркүн элдердин арасынан кыргыз элинин өзү өзгөчөлүгү менен айырмаланган каада – салтарынын бири «Кызга сөі салуу» салты жөнүндө түшүнүк алдыңар. Элибиздин муундан- муунга өт жаштарды адеп – ахлак, ыйманга тарбиялоодогу ата-бабаларыбыздын ур адаттарын, салт-санааларын урматтап, сыйлашыбыз керек.

VII Үйгө тапшырма.

Тасмадан көргөндөрү боюнча чакан текст түзүп келүү.

VII Баалоо.

Коомдун өнүгүшү жана ага карата элдердин жашоо шарты, дүй таанымы да өнүгүүдө боло тургандыгын табигый көрүнүш. Ошол сыяктуу эл арасында колдонулуп жүргөн каада – салттар да жаңыланып, коомдун жа аң сезимдин өсүшүнө,учурдун талантына шайкеш келе тургандай өну жлунда болот.

Буга мисал катары бешик той, тушоо той, үйлөнүү үлпөтү, юбилей мурдагь караганда өнүгүүгө учурагандыгыга, жаңылгандыгына күбү болуп жүрөб Улуттук каада-салттардын жаңы формага өтүшүнө жогоруда белгилен факторлордон тышкары коңушулуш жашаган улуттардын каада – салтта жана алардын өзгөрүүлөрө да таасир берет. Натыйжада, айрым каад салттардын нагыз улуттук сапаты улуттар аралык жаңы каада– салтын пай болушуна алып келет. М:Кыз узатуу салты, мааракелер, бешик той жа башкалар.

Салтта сактоонун төмөндөгүдөй жактары бар:

- Ата-бабалардан келе жаткан салтты сактоо-бул анын сыйлагандык
- Улуттук традицияларды сактоо менен өз элибиздин асыл сапаттары баалоого үйрөтөт.

- Каада – салтты сактоо ыймандуулуктун, сый – урмат көрсөтүүнүн бир белгиси.
- Ата-энелер той өткөрүп, эки жашка элден бата алып берүүсүн шарттайт.
- Каада-салтты бир муундун өзүнөн кийинки муунга үйрөтүүсү ар бир адамдын парзы.

Ошентип, жогорудагыларды эске алып, аша чапкандыкка берилбей каада-салт орду менен сакталса гана өз баалуулугун жоготпойт. Элибизде колдонулуп жүргөн улуттук каада-салттардын өз баасын кемитпей алып жүрүүсүнүн дагы бир шарты- анын колдонуунун чеги болуп сакталат.

Демек, элибиздеги кылымдардан бери келе жаткан рухий мурасы катары саналып, башка улуттардан айырмалап, турмушубузга көрк берип, жаштарды тарбиялоодо өз салымын кошуп келе жаткан улуттук каада-салтыбызды орду менен колдонуу, кийинки муундарга жеткирүү ар бир кыргыз атуулунун милдети болууга тийиш.

Адабияттар:

1. Кылымдарды карыткан кыргыздын каада-салттары.
 Б. Солтонбеков Б-2000ж.
2. Өз салтыбыз өнүгүүгө өбөлгө. -Б. Мурзубраимов Ош-1993ж.
3. Кыргыз этнопедагогикасы. I-бөлүк Б-1996-ж.
4. Кыргыз этнопедагогикасынын башаттары жана бүгүнкү абалы.
 А. Абдраимов Б-2001ж.
5. «Табылга» Т. Сыдыкбеков. Б. – 1991-ж.

Сатыбалдиев М.М.- ОГПИ

Тема любви в нероманном творчестве Л.Н.Толстого

Картины природы имеют в романе-эпопее Л.Н.Толстого «Война и мир» большое значение. В отличие от проникнутых светом лиризма пейзажей Тургенева, своеобразных стихотворений в прозе, пейзажи автора «Войны и мира» напоминают, скорее, стихотворения Тютчева своей философичностью. Они непосредственно связаны с образами героев произведения и его идейным содержанием.

Природа предстает в романе-эпопее Л.Н.Толстого «Война и мир» во всем богатстве своих естественных красок.

Создаваемые писателем пейзажи исполнены особого психологизма, осложняющего реалистические зарисовки явно романтическими чертами. Вот один из ярких примеров субъективности восприятия природы героем и важности для автора именно восприятия, а не пейзажа как такового.

Перед нами выехавший после разговора с Пьером из своего Богучарова в Отрадное князь Андрей. «Пригреваемый весенним солнцем, он сидел в коляске, поглядывая на первую траву, первые листья березы и первые клубы белых весенних облаков, разбегавшихся по яркой синеве неба. Он ни о чем не думал, а весело и бессмысленно смотрел по сторонам» (4; Т.5; С.161).

В данном эпизоде словесно передается беглый взгляд князя Андрея. Но именн этой беглости, охватывающей всю цепочку однородных явлений и предметов, и созд удивительно полная и гармоничная картина. Для Толстого важен не столько мир при сколько его символическое значение, определяющее душевное состояние созерцаю героя. «Разбегающиеся облака», «яркая синева неба», «первая трава» явля одновременно и причиной веселого и бессмысленного глядения по сторонам Андрея, и своего рода следствием. К этому моменту князь Андрей душевно подготовлен к переменам. Вывод героя о том, что «жизнь кончена», является ка навязанным самому себе: князь Андрей молод, он не может быть чужд жизни, её кр и многообразию. В нем сохранилось почти юношеское любопытство, не досту философствующим стареющим мудрецам, каким он себя пытается представить. Эт объясняется его неподдельный интерес к окружающему и наблюдательность за весе распускающейся природой.

Помимо «обслуживания» психологической характеристики героя, пейзажи в ром эпопее выступают и в эпическом плане.

Сцена отступления после Шенграбенского сражения представляет собой разверн картину последствий боя с пожарищами и «морем» раненых, среди которых наход Николай ростов. Конец сражения совпадает с заходом солнца и теми мину сумеречного затишья, которые наступают в предзакатный час: «черные тучи», «порох дым», сливаясь на горизонте и перемешиваясь с заревом пожаров, создают кар первоначального хаоса, когда небо и земля были как бы неразделимы между собо полном безветрии этого вечера дым от пожарищ создает густой туман. Ночь обост человеческие чувства, сознание не в силах справиться с потоком многообра ощущений: страха, неуюта, одиночества, беззащитности. В болезненно-воспален мозгу рождаются новые кошмары, мучая и без того издерганных ночными шоро людей. Обозы с ранеными заполняют ночную тишину стонами, еще более нак атмосферу страха и ужаса. В «ночном мраке» людской поток, называемый Толс сначала «рекой», а потом «морем», едва различим. Большое значение в этой сцене им звуки. «Мрачная река» раненых сопровождается гулом голосов, который сменя рокотом «мрачного моря… после бури». «Мрак» доминирует в этом описании, сгу краски серо-черных тонов. Картина напоминает собой ад из «Божественной коме Данте.

«Ветер стих, черные тучи нависли над местом сражения, сливаясь на горизон пороховым дымом. Становилось темно, и тем яснее обозначалось в двух местах за пожаров…» (4; Т.4; С.247) – этими строками начинается XX1 глава II части I т Сумерки, столь трудно уловимое время суток, очень точно переданы Толс посредством нескольких слов – «черные», «нависли», «сливаясь», «темно». Тем краски искусно смешаны в этом словесном полотне, зарево пожаров постепе выделяется двумя багровыми пятнами на фоне серо-черного горизонта. Пороховая п застывшая в воздухе из-за безветрия, размывает краски этой картины. Писател помощью словесной живописи передает не только цвет, но и свет, отчего карт приобретает объемность и выразительность.

Эмоциональное воздействие этой сцены также велико, ведь в ней говорит поражении русской армии, вынужденной отступить. В этой главе картина прир гармонично сплетена с описанием армии сравнением: «В темноте как будто те невидимая мрачная река, все в одном направлении, гудя шепотом, говором и звук копыт и колес» (4; Т.4; С.248). Толстой упорно употребляет слово «мрак» («мрач река», «во мраке ночи», «мрак этой ночи», «весь этот мрак»), тем самым то характеризуя психологическое состояние русского войска. Не случайно слова «мрак «стоны» становятся контекстуальными синонимами: «Их стоны и мрак этой ночи – было одно и то же» (4; Т.4; С.248).

Сцена не изобилует средствами языковой выразительности, однако образ жи

природы словно обособляется, становится самостоятельным, способным откликаться на происходящее. Эта традиция издавна живет в русской литературе и вошла в нее, быть может, ещё со времен «Слова о полку Игореве». Её бытование в «Войне и мире» очевидно и прослеживается во многих сценах.

В финале XX1 главы, что свидетельствует о ее композиционной целостности, читатель вновь встречается с пейзажем. Раненый Ростов в свете костра наблюдает «порошинки падавшего снега», напоминающие ему другую жизнь – мирную, где властвуют не злоба, одиночество и страх, а душевная теплота и любовь. Под нависшим «черным пологом ночи» костер становится символом домашнего очага, уюта и защиты от враждебной ночной стихии, но огонек костра одинок среди «мрака ночи»: «он смотрел на порхавшие над огнем снежинки и вспоминал русскую зиму с теплым, светлым домом, пушистой шубой, быстрыми санями, здоровым телом и со всею любовью и заботой семьи» (4; Т.4; С.254).

Пейзажи своеобразно окольцовывают эту главу: три героя (Тушин, князь Андрей, Николай Ростов) переживают одни и те же чувства, их ощущения цепочкой передаются от одного к другому. Николай Ростов испытывает физическую боль в раненой руке, вид таких же, как и он, ещё боле угнетает его: «Это они, эти солдаты, раненые и нераненые, - это они-то и давили, и тяготили, и выворачивали жилы, и жгли мясо в разломанной руке и плече» (4; Т.4; С.253). Толстой точно разграничивает чувственное мироощущение Николая Ростова и рациональное князя Андрея. Ростов замыкается в кругу своей боли, князь Андрей, позднее оказавшийся в еще более страшных обстоятельствах (ранение и плен), не теряет способности абстрагироваться от внутренних ощущений: потребность анализировать заставляет его наблюдать за происходящим.

Каждая деталь в пейзажах Толстого подробно прорисовывается. Цельная картина складывается из нескольких этюдов подобного рода. Большинство картин природы по своему цветовому воплощению близки к акварелям. Одна такая сцена особенно интересна.

Сквозь матово-розовую дымку лучей восходящего солнца предстает перед читателем природа в момент выступления эскадрона Николая Ростова в Островне. Трава, деревья уподобляются только что проснувшемуся человеку. Толстой фактически создает «портрет» природы. Свет утреннего солнца определяет колорит картины: все краски теряют контрастность. Они словно разбавляются белым цветом, и в результате этого перехода становятся едва уловимыми. Система градаций одного тона позволяет Толстому тоньше и богаче показывать предметы. Рефреном становятся слова «светлее», «яснее». Отступление предрассветной мглы физически ощущаем, к тому же его сопровождает рассеивание туч. Толстой становится внимательным к художественной детали. Пытаясь передать малейшие изменения в природе, все переходы от ночной мглы к утреннему восходу, писатель, уподобляясь кинооператору, монтирует свою картину. Ветви берез становятся главенствующей деталью. К ним трижды обращается Толстой, словно намеренно фиксируя внимание читателя. В сознании рождается образ «страны березового ситца», столь дорогой каждому русскому человеку.

Акварельный пейзаж, несмотря на свою нежность и мягкость, многоцветен («сине-лиловые тучи», «краснея на восходе»). Художник щедро смешивает краски на словесной палитре. Читатель подсознательно дорисовывает картину: молочные от дождя стволы берез, темно-зеленая глянцевая листва, густо-черная земля, капли, переливающиеся, подобно хрусталикам, в лучах утреннего солнца.

Словесные параллели Толстого интересны и легки: «становилось все светлее и светлее», «яснее и яснее» были лица солдат; несколько позже – солнце еще светлее показалось на верхнем крае тучи», «все засветилось и заблестело», «вместе с этим светом». Отдельными штрихами рисуется цельная и гармоничная картина природы на протяжении всей главы. Повторение слов («светлее и светлее», «яснее и яснее», «на чистом-чистом») помогает автору создать по-настоящему живописное словесное полотно.

Перед читателем возникает своеобразный триптих: предутренняя мгла, первые и восход солнца. Сцены «сцеплены» не только семантикой, но и цветом, особеннос колорита. Ни один из трех пейзажей не обладает смысловой законченностью, однак вместе они образуют идейно-композиционное единство. Отдельные наброски создаю бы единую самостоятельную картину.

Аналогично построена сцена подготовки к бою под Аустерлицем. Образ ту является сквозным на протяжении четырех глав (12-15 главы 3 части I тома). происходящее воспринимается сквозь туманную мглу. Проигранное Аустерли сражение предвосхищается густым туманом, опустившимся на землю. Причем Тол связывает туман в большей степени с русскими войсками. «Туман сплошным м расстилался понизу, но при деревне Шлапанице, на высоте, на которой стоял Напо: окруженный своими маршалами, было совершенно светло…» (4; Т.4; С.346). Тол подчеркивает это неоднократно. «Ночной туман к утру оставил на высотах (где Наполеон. – Е.П.) только иней, переходивший в росу, в лощинах же туман расстил еще молочно-белым морем. Ничего не было видно в той лощине налево, куда спусти наши войска …» (4; Т.4; С.348).

Ощущение решающего сражения отражается в размышлениях Николая Росто князя Андрея. Раздумья героев перемежаются пейзажными зарисовками, ч выраженными словосочетаниями типа «туманная темнота», «таинственная и опа туманная даль». Неопределенность исхода предстоящего сражения показана паралле изменениям ночной природы.

Образ тумана у Толстого не статичен. В «Войне и мире» есть целый ряд сцен этот образ выполняет различные функции. Важно отметить, что динамика этого об непосредственно связана с мироощущением героя. Так, можно предположить, для к Андрея туман несет в себе неясность его положения. Таинственный «лунный с просвечивающий сквозь туман, подчеркивает холодное равнодушие природ человеческим страданиям. Не случайно эта сцена заканчивается описанием «бесконеч неба», на которое смотрит раненый князь Андрей. В размышлениях Ростова нет с явного противопоставления человека и природы. Силуэты деревьев и гор рожд разнообразие ассоциаций в сознании засыпающего Николая. «Белое пятно» на напоминает ему французское слово «ан таш» (в переводе – пятно), и ассоциирует именем «Наташа» (созвучие *таш – ташка – Наташка*).

Туман воздействует на чувства героев. Князь Андрей, в котором преобла интеллектуальное начало, не видит в тумане ничего таинственного, в то время эмоциональный Николай Ростов видит «таинственную и опасную даль» и, «беспрест обманываясь», принимает «кусты за деревья и рытвины за людей».

Передавая психологическую атмосферу перед боем, Толстой как бы наклады одну пейзажную зарисовку на другую. Туман в упомянутом случае явля одновременно и средством изображения (он «смягчает» и как бы нивелирует краск целью (так как становится уже не только самостоятельным, но и значительным образ контексте этих глав).

Такую же роль будет играть туман и в поздних произведениях Толстого. В ром «Воскресение» размышления Нехлюдова, заплатившего Катюше сторублевкой «любовь», своеобразно организованы туманом, который подтверждает неопределенн судьбы героини.

Литература:

1. Толстой Л.Н. Собр.соч.: В 12 т. М.: ГИХЛ, 1958-1959
2. Тютчев Ф.И. Сочинения: В 2 т. М.: Правда, 1980
3. Фет А.А. Стихотворения. Проза. Воронеж, 1978. 496 с.
4. Чехов А.П. Сочинения: В 18 т. М.: Наука, 1983-1988

5.Бердяев Н.А. О религиозном значении Льва Толстого // Вопр.лит. 1989. № 4. С.269-274
6. Берман Б., Мардов Н. Отец и сын: [Фрагмент статьи «Откровения князя Андрея» в кн. Б.Бермана «Сокровенный Толстой»] // Знание – сила. 1993. № 7. С.119 –125
7. Билинкис Я. «Война и мир» Л.Толстого: частный человек и история // Лит. в шк. 1980. № 6. С.10-15
8. Бойко М. «Какие истины доказывает история?» (Об историко-философских отступлениях в романе Л.Толстого «Война и мир») // Лит.в шк. 1968. № 1. С.72-78
9. Бочаров С.Г. Роман Л.Толстого «Война и мир» // М.: Худож. лит., 1987. 155 с.
10. БычковС.Л.Л.Н.Толстой.Очерки творчества.М.:Гослитиздат,1954. 480 с.
11. Виноградов И.И. Критический анализ религиозно-философских взглядов Л.Н.Толстого. М.: Знамя, 1981. 64 с.
12. Галаган Г.Я. Л.Н.Толстой:Художественно-этические искания. Л.:Наука,1981. 174 с.
13. Гершензон М.О. Гольфстрем. М.: Народное образование

Сооронбаева Н. А. – ОГПИ

Элдик оозеки чыгармаларда эмгекке тарбиялоо жөнүндө

В этой статье говорится о важной роли устных народных произведений в воспитании к труду.

This article tells about the important role of the oral national short novels in teaching to the work.

Эмгек жашоонун негизи экендигин эске алуу менен кыргыз эли аны тарбия берүү милдетинин биринчи катарына коюп келе жатат. Башка элдер сыяктуу эле кыргыз элинин элдик оозеки чыгармачылыгында эмгек тарбия берүү менен ажырагыс түрдө бирдикте каралат. Адамзаттын турмушунда эмгектин көп жактуу ролу ар түрдүү эстеликтерде далай жолу белгиленип келген.

«Акылың болсо, азамат, аштык айдат, баккын мал», «Иштебеген тиштебейт», «Соко кармаган ач калбас», «Жайында тердебегендин, кышында чекеси жылыбайт» деген өндүү макалдарда элдин ишеними боюнча эмгек адам баласынын негизги булагы катары каралат. Эмгек адамды жай алдырып, эс алууну баалоого үйрөтөт. Ал: «Алдын ала иштеген — аягында эс алар», «Иштебеген киши, эс алуунун баркын билбес», «Иште темир да дат баспайт» деген макалдардан белгилүү. Ошону менен бирге эмгек адамды көз карандылыктан бошотуп, өз алдынча болууга көнүктүрөт. «Эмгек үйрөтөт жана тойгузат», «Мээнеткеч адам ач болбойт», «Жакшы адам жер эсебинен, жаман адам эл эсебинен жан сактайт» деп айтылып жүргөн макалдар буга күбө.

Көздөгөн максатка жеткире турган эмгек экендиги, ал адамга атак жана даңк алып келе тургандыгы, ошондой эле эмгек жолу менен бакыт-таалайга жетүүгө мүмкүн экендиги: «Эмгек аркылуу адам максатына жетет», «Ден соолуктун булагы эмгекте» ж.б. өндүү макалдардан көрүнөт.